

OSNOVE PSIHOLOGIJE

doc. dr. Kristijan Musek Lešnik

7. predavanje
27.11.2014

METODE OCENJEVANJA

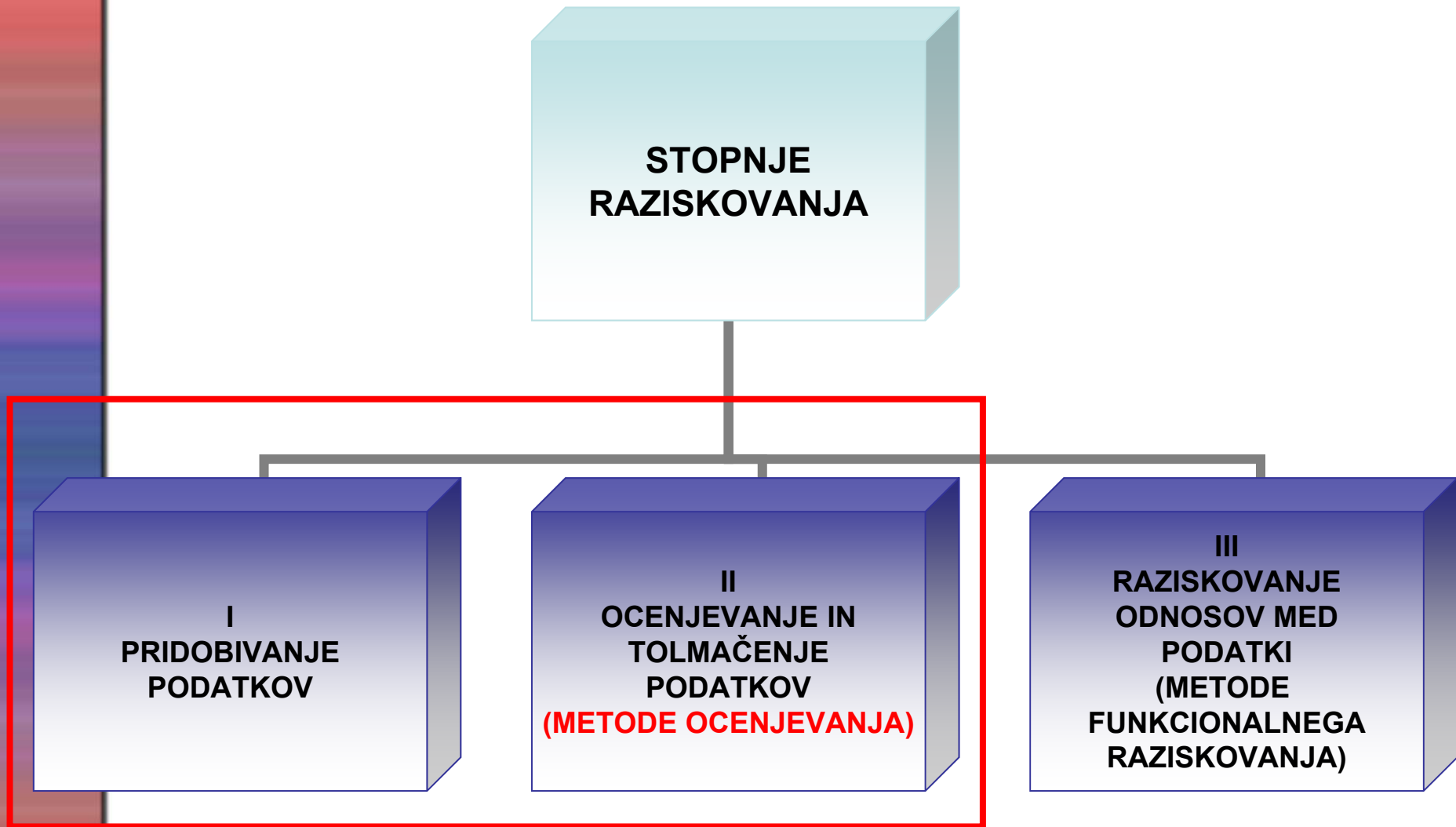

Pregled vsebine

- Kvalitativno in kvantitativno ocenjevanje
 - Kvalitativne metode
 - Organizacija gradiva
 - Hermenevtični in semiotični pristop
 - Analiza vsebine.
- Opazovanje, razgovor, anketa
- Testi
- Vprašalniki, ocenjevalne lestvice in inventarji
- Projekcijske tehnike
- Načela in pravila dobrega psihološkega ocenjevanja
 - Makroskopski in mikroskopski pristop
 - Psihometrična utemeljenost in merske karakteristike
 - Standardizacija in norme

Pridobivanje, ocenjevanje in raziskovanje podatkov

Kvalitativno in kvantitativno ocenjevanje

- Kvalitativno določanje – predpogoj za kvantifikacijo in preciznejše ocenjevanja
- Odvisnost kvalitativnega ocenjevanja od konteksta
 - npr. kulturni kontekst
 - kanibalizem, evtanazija, splav – vsi ti pojavi imajo v drugačnem kulturnem kontekstu povsem drugačen pomen, torej drugačno kakovost

Kvalitativni in kvantitativni pristop

- Psihodiagnostika
 - določanje kvalitete
 - določanje kvantitete
 - povečuje preciznost (natančnost) ocenjevanja
- Odnos med kvalitativnim in kvantitativnim pristopom
 - vsak kvalitativni podatek je pretvorljiv v kvantitativnega
 - vsak kvantitativni podatek temelji na kvalitativnem

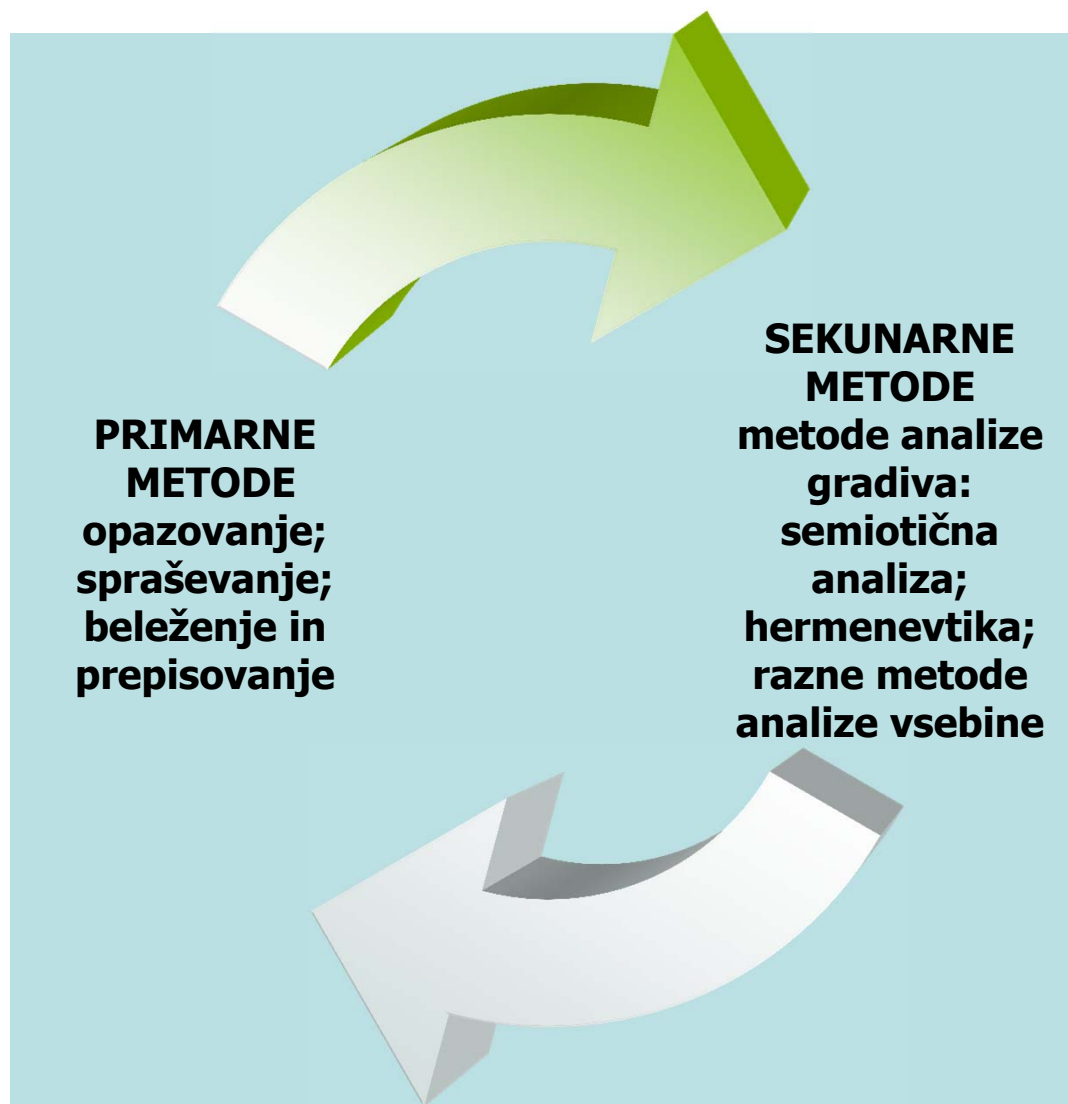
Kvalitativne metode

- Razlike in odnos med kvalitativnim in kvantitativnim pristopom
- Klasifikacija kvalitativnih metod
 - Primarne
 - Sekundarne

KVALITATIVNI PRISTOP	KVANTITATIVNI PRISTOP
opis in interpretacija (pojmi)	kvantifikacija (številke)
naravno dogajanje (teren)	kontrolirano dogajanje (laboratorij)
pomen, smisel, kontekst (za opazovance)	objektivna dejstva, obnašanje (za opazovalce)
vloga teoretskih okvirjev in produkcija hipotez (teorija)	vloga metode in preverjanje hipotez (tehnika)

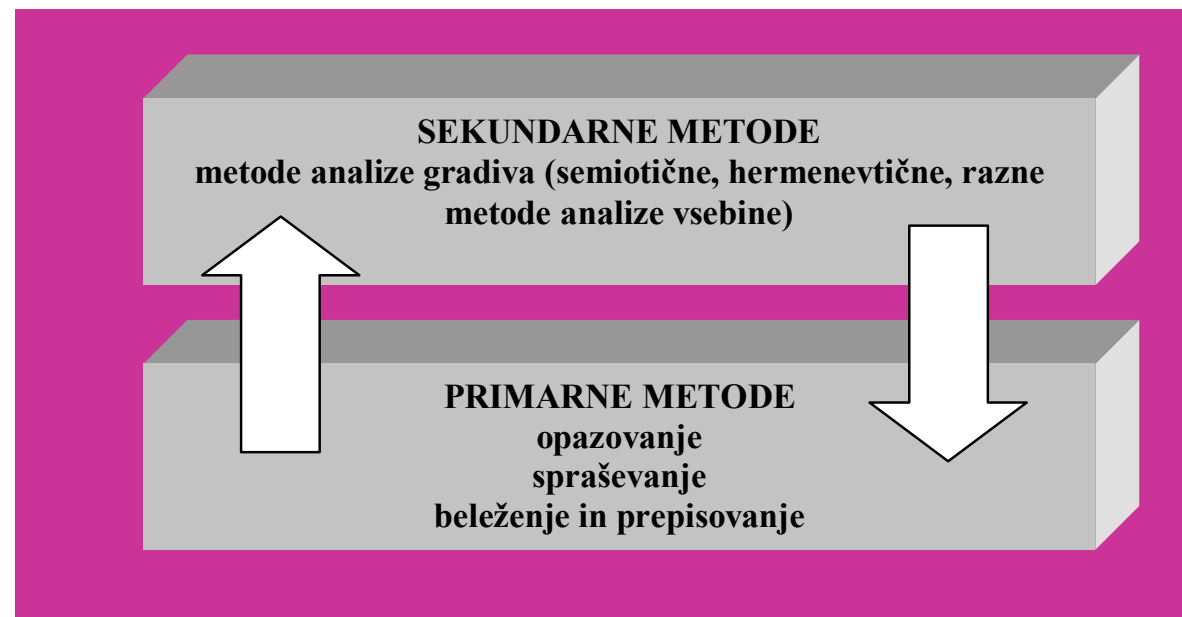
Primarne in sekundarne kvalitativne metode

Odnos med primarnimi in sekundarnimi metodami

- vrste podatkov: opazovanje, razgovor, pisno gradivo, drugačno gradivo (dokumenti)
- primarne, sekundarne
- etnografski, fenomenološki, hermenevtični (semiotični), poljni (opazovalni), observacijsko utemeljeni pristop, akcijsko raziskovanje, razne analize vsebine

Opazovanje, razgovor, anketa

Naslednje prosojnice

- Opazovanje in spraševanje - temeljni metodi pridobivanja podatkov
- Opazovanje
- Razgovor
- Anketa
- Akcijsko raziskovanje

Pomembne oblike opazovanja (1)

OBLIKA OPAZOVANJA	ZNANOST (STROKA)	ZNAČILNOSTI, CILJI IN STRATEGIJE OPAZOVANJA
klinično opazovanje	<i>psihologija, psihiatrija</i>	opazovanje je usmerjeno na pojave, ki imajo pomen v klinični ali njej sorodni psihološki praksi, njegov namen je psihološka diagnostika, prognoza in načrtovanje tretmaja
študija primera	<i>psihologija, psihiatrija</i>	opazovanje je vključeno v obravnavanje posameznega primera, ki ga želimo natančno raziskovati
eksperimentalno opazovanje	<i>psihologija in druge znanosti</i>	opazovanje je načrtno, usmerjeno na natančno definirane pojave in odnose med njimi, poteka pod strogo določenimi pogoji, je maksimalno kontrolirano
fenomenološko opazovanje	<i>psihologija, družbene znanosti</i>	namen opazovanja je razumevanje opazovančevega (udeleženčevega) izkustva in doživljanja
hevristično opazovanje		primerjanje lastnega doživljanja nekega pojava s perspektivami doživljanja tega pojava pri drugih
konstruktivistično opazovanje		opazovanje z namenom, da bi rekonstruirali realnost, ki jo konstruirajo udeleženci
orientacijsko opazovanje		uporaba neke perspektive (npr. feministične, etnične) pri osebah ali skupinah (pogosto z namenom, da bi dosegli spremembo stališč)
etnografsko opazovanje	<i>etnologija, etnografija, antropologija, psihologija, sociologija (družbene znanosti)</i>	opazovanje z namenom, da bi razumeli kulturo (norme, standarde, način življenja) neke skupnosti
etnometodološko opazovanje		opazovanje je usmerjeno k vpogledu v običajno rutino vsakdanjega življenja
opazovanje z udeležbo		opazovanje poteka ob vživljanju v notranje kulturne standarde skupnosti, ki jo opazovalec raziskuje (npr. dolgoletno bivanje v skupnosti, ki pripada neki drugi kulturi); opazovalec presoja to kulturo z njenega notranjega vidika

Pomembne oblike opazovanja (2)

ekološko opazovanje	<i>psihologija, družbene znanosti</i>	opazovanje značilnosti okolja, ki vplivajo na udeležence
etološko opazovanje	<i>etologija, biologija, psihologija, psihologija živali</i>	opazovanje obnašanja živali in ljudi (npr. otrok) v naravnem okolju
akcijsko opazovanje	<i>psihologija, sociologija</i>	opazovanje v neposredni interakciji z opazovanci; namen interakcije je skupno prizadevanje, da bi dosegli pomembne spremembe za neko skupino (npr. subkulturne in marginalne skupine)
sistemske opazovanje	<i>psihologija, sociologija, ekonomija, druge družbene znanosti</i>	opazovanje delovanja sistema; namen opazovanja je razumeti, kako deluje neki sistem kot celota (npr. družina, organizacija)
simbolni interakcionizem	<i>psihologija, sociologija, družbene in vedenjske znanosti</i>	skupek delovanj in simbolov, ki dajejo smisel medčloveškim odnosom in interakcijam
hermenevtični pristop	<i>psihologija, globinska psihologija, humanistične, zgodovinske, jezikovne in družbene znanosti</i>	kontekstualno tolmačenje smisla in pomena nekega gradiva (dokumentov, besedil, zapisov...)
semiotični pristop	<i>jezikoslovje, humanistične in družbene znanosti</i>	tolmačenje jezikovno strukturiranega gradiva (govora, besedil) na podlagi jezikovnih zakonitosti (zakonitosti jezikovnega sistema)
teoretski pristop	<i>različne znanosti</i>	oblikovanje hipotez in teorije na osnovi pridobljenih kvalitativnih podatkov

Razgovor

- Klinični razgovor
- Usmerjena anamneza
- Strokovno psihološko opazovanje in pogovarjanje se razlikuje od običajnega in vsakdanjega opazovanja in pogovora.
- Poteka na osnovi strategij in smernic, ki si jih je psiholog pridobil s svojim strokovnim znanjem in izkušnjami. Le tako je možno priti do zares pomembnih podatkov, ki so bistveni za nadaljnji potek diagnostičnega preiskovanja.
- To še zlasti velja za klinično opazovanje in klinični razgovor. Pogosto uporabljajo strokovnjaki pri svojih razgovorih že izdelana in pripravljena področja vprašanj. V tem primeru govorimo o standardiziranih razgovorih.
- Stopnja svobode pri opazovanju in razgovoru je tako kaj različna: sega od popolne neomejenosti preko delno usmerjenega razgovora k strogo standardizirani tematiki razgovorov, ki že spominja na standardno obliko vprašalnikov s pripravljenimi vprašanji.
- Takšno "vmesno", polstandardno obliko diagnostičnega razgovora predstavlja npr. usmerjena anamneza, ki so jo uveljavljali neopsihoanalitiki kot Harald Schultz-Hencke; ta postopek omogoča sistematično, vendar dovolj prožno obravnavanje vseh temeljnih podatkov in izkušenj, iz katerih se da sklepati na strukturo in dinamiko posameznikove osebnosti.

Anketa

- Ena izmed najbolj uporabljenih metod pridobivanja podatkov
- V širšem pomenu besede je anketa vsako organizirano zbiranje podatkov v širšem krogu ljudi.
- V nekoliko ožjem smislu lahko anketo opredelimo kot postopek, v katerem uporabljamo načrtno izbrana vprašanja, na katera odgovarja večje število oseb.
- V sklopu ankete pogosto uporabljamo tudi posamezne specialne tehnike, npr. ocenjevalne lestvice, vprašalnike...

Akcijsko raziskovanje

- Dvojni cilj: raziskovanje in sprememba
- Sodelovalna strategija
- PRIMER: akcijsko raziskovanje mladostniške skupine
 - Delo na terenu, pridobivanje podatkov
 - Skupni sestanki in načrtovanja ukrepov
 - Prizadevanje, izboljšati neko problematično dogajanje, stanje ali situacijo

Primarne metode: organizacija gradiva

- Pogosto ne moremo ocenjevati ali drugače analizirati gradiva v trenutku, ko opazujemo
- Zato je pomembno, kako ga organiziramo, da bosta naknadno ocenjevanje in analiza čimbolj popolna
- Primarne metode (beleženje, prepisovanje, snemanje) so torej zelo pomembne
- Zaželeno je, da čim manj razlikujejo od izvirnika in povzamejo vse njegove bistvene značilnosti
 - Pri zapisovanju in prepisovanju je zato treba poskrbeti za uporabo primerljive tehnike. Zapisovalci in prepisovalci morajo uporabljati kode in konvencije, ki so dogovorjeni in jasno definirani. Vedeti morajo, kaj pomenijo znaki, ki so uporabljeni pri zapisu, sicer bodo gradivo tolmačili v drugačnem pomenu, kot ga je doživljal in skušal zabeležiti opazovalec.

Sekundarne metode: hermenevtika in semiotika

- Metode tolmačenja pomena (hermenevtika)
- Metode tolmačenja znakov (semiotika)

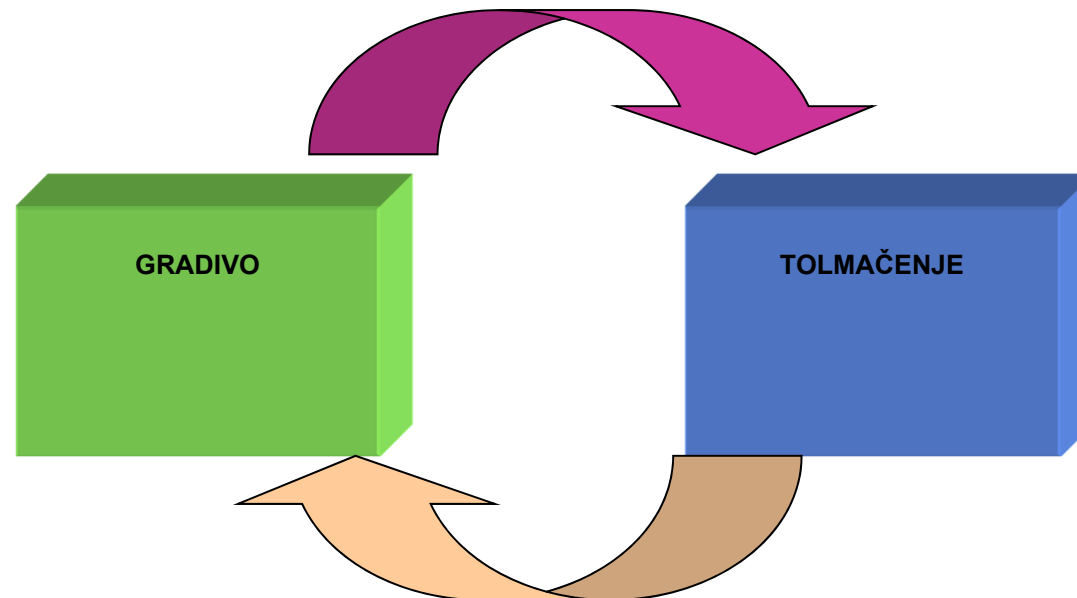
*Nepopolno gradivo (levo)
moram s hermenevtičnimi
interpolacijami dopolniti tako,
da dobijo prazna mesta pravi
pomen in tako lahko razberemo
smisel celotnega gradiva.*

*Nepopolno gradivo (levo)
moramo s hermenevtičnimi
interpolacijami dopolniti tako,
da dobijo prazna mesta pravi
pomen in tako lahko razberemo
smisel celotnega gradiva.*

Globinska hermenevtika in hermenevtični krog

- Freud, Jung: globinska hermenevtika
- Tolmačenje manifestne vsebine (sanj) z latentno vsebino (sanjski simboli)
- Hermenevtični krog

Analiza vsebine

- Analiza vsebine
 - Kvalitativne in kvantitativne informacije
 - PRIMER: analiza vsebine pri projekcijskih tehnikah

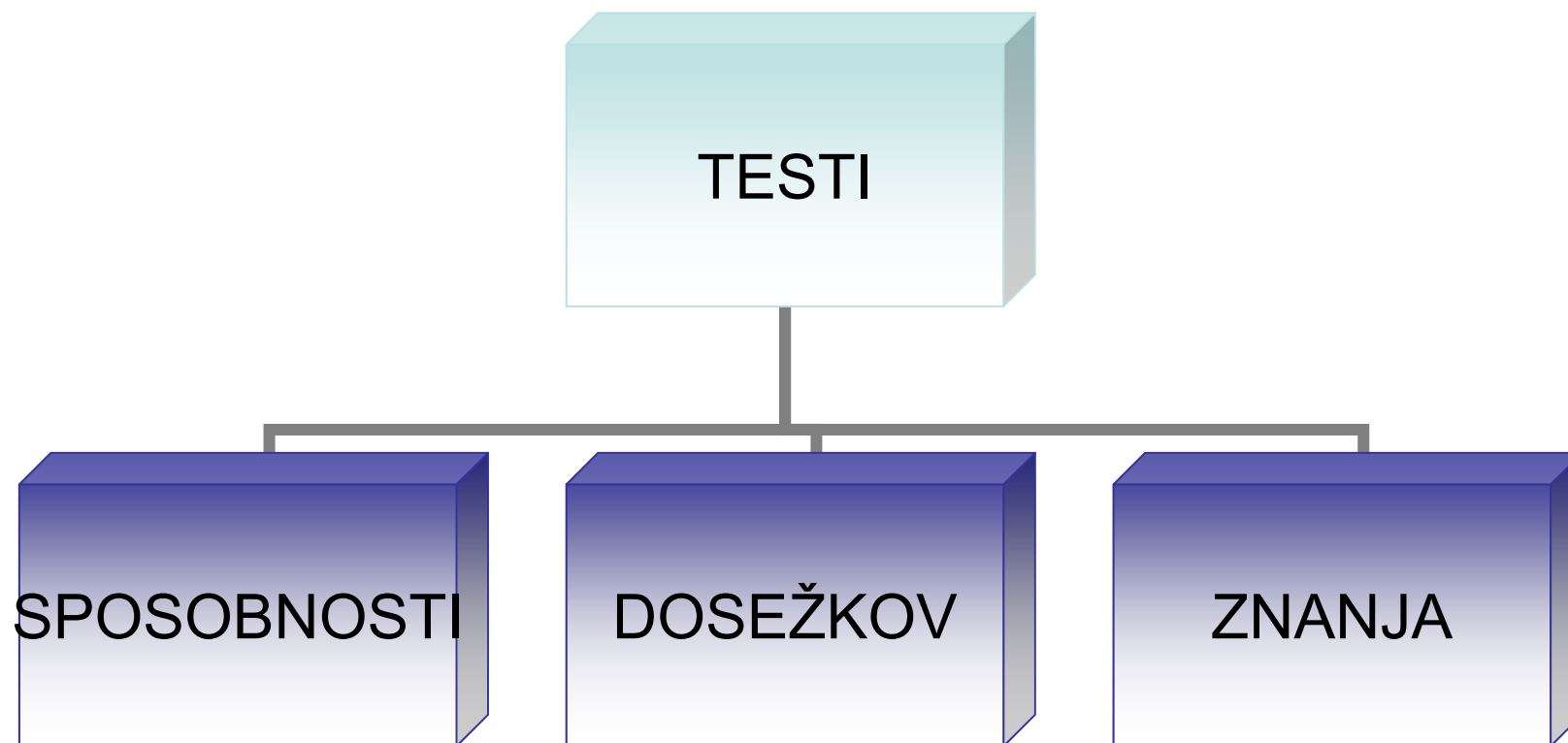
Problemi in pomanjkljivosti kvalitativnega pristopa

- Hermenevtika in druge kvalitativne metode imajo tudi resne šibke točke. Merilo njegove ustreznosti je pač vselej lahko samo smiselnost končnega tolmačenja – kjer pa se ne moremo izogniti dobršni meri subjektivnosti. Včasih ni jasno, ali so naša tolmačenja res dognanje izvirnega, pravega pomena, ali pa gre za to, da smo našli v gradivu smisel in pomen, ki smo ga pač sami znali s svojo iznajdljivostjo vnesti vanj.
 - Etruščanske napise so npr. »dešifrirali« že kot indoevropske in neindoevropske, praitalske, prakeltske, pragermanske in celo praslovenske. Tu v resnici pač ne gre za razkrivanje pravih latentnih pomenov gradiva, ampak bolj za projiciranje "lastne sence" na nejasno, nestrukturirano gradivo, v katerem vidimo, kar želimo videti. Pogosto je vprašanje, ali ima neko gradivo izvoren in enoznačen pomen. Mnogokrat ima neko gradivo pač več možnih tolmačenj, npr. pesem.
 - Podobno velja tudi za druge kvalitativne metode proučevanja. Njihova prednost in pomanjkljivost hkrati je odvisnost od subjektivnih dejavnikov. Subjektivno razumevanje in teorija raziskovalca pri njih pravladuje nad metodo in tehniko. Pravilno ugotavlja Patton (1990, str. 372):
 - *"Ker je kvalitativno raziskovanje na vsakem koraku odvisno od spretnosti, izvežbanosti, bistrosti in sposobnosti raziskovalca, je kvalitativna analiza na koncu stvar analitičnega uma in sloga raziskovalca. Človeški dejavnik je velika moč in temeljna šibkost kvalitativnega raziskovanja in analiziranja."*

Testi

- Testi sposobnosti (gre za hitrost in težavnost)
- Testi znanja in dosežkov (gre za količino in kakovost)

Razvrstitev najpomembnejših testov

- Testi sposobnosti
 - Umske sposobnosti
 - Inteligentnost (splošna umska sposobnost)
 - Komponente inteligentnosti (besedna, nebesedna, logično-matematična, prostorska, zaznavna...)
 - Emocionalna, socialna, moralna, duhovna inteligentnost
 - Ustvarjalnost
 - Telesne sposobnosti
 - Čutne, motorične...
 - Druge sposobnosti in talenti
 - Umetnostni, glasbeni, literarni, mehanski...
- Testi znanja in dosežkov
 - Številna področja, na katerih merimo znanje oziroma dosežke
 - Npr. matematika, jeziki, biologija, zgodovina, zemljepis...

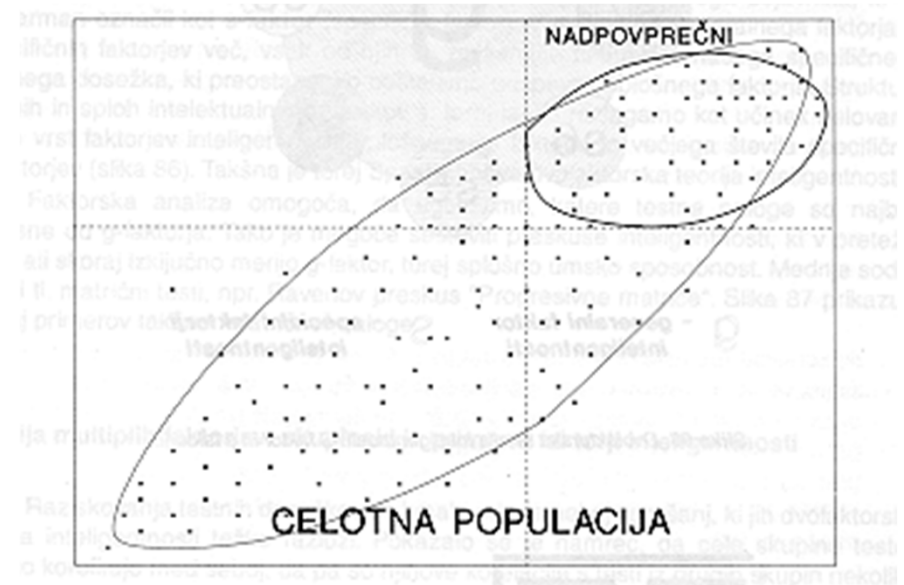
Preskusi (testi) sposobnosti

- Merjenje sposobnosti - paradno področje znanstvenega ocenjevanja osebnosti
- Pionirji: Galton, McKeen Cattell, Wissler
- Binet
- Stern in IQ
- Poznejši razvoj
 - Terman, Yerkes
 - Wechsler

Pionirji

- Francis Galton (1822-1911)
 - zanimanje za sposobnosti
 - fiziološki koncept inteligentnosti (hitrost možganskih procesov)
 - neposredno in testno merjenje
 - statistične metode, antropometrija, londonska šola
- McKeen Cattell, Wissler
 - testno merjenje
 - problemi in neuspehi

Alfred Binet (1857-1911)

- Alfred Binet
 - praktični cilj
 - teoretski in operacionalno psihometrični koncept inteligentnosti (inteligentnost je to, kar meri moj test)
- ustrezna logika merjenja
 - graduacija nalog po težavnosti
 - pojem umske starosti
 - binetariji, standardizacije in norme

Dopolnite spodnja niza s pravilnim številom:

6 10 18 34 ____
1 1 2 3 5 8 13 21 ____

V oklepaj vpišite besedo, ki konča prvo in začne drugo besedo:
RAZ (____) AVINE

proti

je kakor

proti ?

Poznejši razvoj

- William Stern (1822-1911)
 - pojem IQ
- Novi testi inteligentnosti
 - Nemčija, ZDA, drugi
 - Terman (1877-1956)
 - Stanford-Binet
 - študija nadarjenih otrok
 - Yerkes (1876-1956)
 - skupinski testi (Army alpha, beta)
 - Wechsler (1896-1981)
 - klinični test (WB, WISC, WAIS)
 - pojem deviacijskega IQ

$$IQ = \frac{MS}{KS} \times 100$$

Vprašalniki, lestvice, inventarji

- Vprašalniki
 - Merjenje osebnostnih lastnosti
- Ocenjevalne lestvice
 - Merjenje stališč, prepričanj, vrednot
 - Besedne, grafične, kombinirane
- Inventarji
 - Merjenje motivov, interesov

Vprašalniki, lestvice in inventarji osebnosti

- ocenjevanje osebnostnih lastnosti: potez in dimenzij
- Robert Sessions Woodworth (1869- 1962)
 - Personal Data Sheet (med 1. svetovno vojno)

Princip uporabe vprašalnikov

- samoocenjevanje
 - točnost samoocenjevanja
 - pristranosti v odgovorih
 - socialna zaželenost
 - druge naravnosti
 - stereotipe
 - kontrolne lestvice
 - vprašalniška premisa
- vrednotenje postavk
 - vsota točkovnih vrednosti je mera dimenzije
 - ne gre za težavnost!
- standardizacija, norme, profili

- Ali ste se že kdaj v življenju zlagali? DA NE
- Ste si že kdaj prisvojili nekaj, za kar ste vedeli, da pripada drugemu? DA NE
- Se pri jedi vedno obnašate tako, kot zahteva bonton? DA NE

Primer: postavke vprašalnika, ki meri temeljne dimenzije osebnosti

- *Skrbi me glede stvari.* – NEVROTICIZEM (TESNOBA)
- *Težko me je globlje spoznati.* – EKSTRAVERTNOST (TOPLINA, PRIJATELJSTVO)
- *Imam živo domišljijo.* – ODPRTOST (DOMIŠLIJA)
- *Ne zaupam ljudem.* – PRIJETNOST (ZAUPANJE)
- *Uspešno izvršujem naloge.* – VESTNOST (KOMPETENTNOST, SAMOUČINKOVITOST)
- *Redko postanem razdražen.* – NEVROTICIZEM (SOVRAŽNOST, JEZA)
- *Obožujem velike zabave.* – EKSTRAVERTNOST (DRUŽABNOST)
- *Ne maram umetnosti.* – ODPRTOST (INTERES ZA UMETNOST)
- *Nikoli ne bi goljufal na davčni napovedi.* – PRIJETNOST (ODKRITOST)
- *Pogosto pozabim pospraviti stvari nazaj kamor spadajo.* – VESTNOST (REDOLJUBNOST)
- *Pogosto sem potrta/a.* – NEVROTICIZEM (DEPRESIVNOST)
- *Počakam, da drugi vodijo.* – EKSTRAVERTNOST (SAMOZAVEST, SAMOPOTRJEVANJE))
- *Intenzivno doživljam svoja čustva.* – ODPRTOST (EMOCIONALNOST)
- *Na ljudi gledam zviška.* – PRIJETNOST (ALTRUIZEM)
- *Trudim se držati pravil.* – VESTNOST (ČUT DOLŽNOSTI)
- *Ni me lahko spraviti v zadrego.* – NEVROTICIZEM (SAMOKRITIČNOST)
- *Vedno sem zaposlen/a.* – EKSTRAVERTNOST (AKTIVNOST)
- *Raje ostajam pri stvareh, ki jih poznam.* – ODPRTOST (AVANTURIZEM)
- *Lahko me je zadovoljiti.* – PRIJETNOST (PRILAGOJENOST, KOOPERATIVNOST)
- *Nisem visoko motiviran/a za uspeh.* – VESTNOST (STORILNOST)
- *Pogosto jem preveč.* – NEVROTICIZEM (IMPULZIVNOST, NEZMERNOST)
- *Nikoli ne bi šel/šla letet z zmajem ali skakat z vrvjo.* – EKSTRAVERTNOST (ISKANJE VZBURJENJA)
- *Rad/a rešujem kompleksne probleme.* – ODPRTOST (INTELEKTUALNOST)
- *Verjamem, da sem boljši/a od drugih.* – PRIJETNOST (SKROMNOST)
- *Opravke opravim takoj.* – VESTNOST (SAMODISCIPLINA)
- *Ostanem miren/a pod pritiskom.* – NEVROTICIZEM (RANLJIVOST, NEODPORNOST)
- *Izžarevam veselje.* – EKSTRAVERTNOST (POZITIVNE EMOCIJE, RADOŽIVOST)
- *Verjamem v eno pravo vero.* – ODPRTOST (LIBERALNOST)
- *Sočustvujem z brezdomci.* – PRIJETNOST (SOČUTJE, SIMPATIJA)
- *Brez razmišljanja se vržem v zadeve.* – VESTNOST (PREUDARNOST)

Pomembne lestvice in inventarji

- Merjenje stališč, prepričanj in vrednot
 - lestvice stališč
 - lestvice vrednot
 - Allport, Vernon, Lindzey: Study of Values
 - Rokeach Value Survey
 - Schwartz Value Survey
 - Musek, Pogačnik
- Merjenje motivov in interesov
 - inventarji interesov
- Osebnostne poteze
 - bipolarne lestvice
 - semantični diferencial
- Veljavnost in zanesljivost lestvic in inventarjev

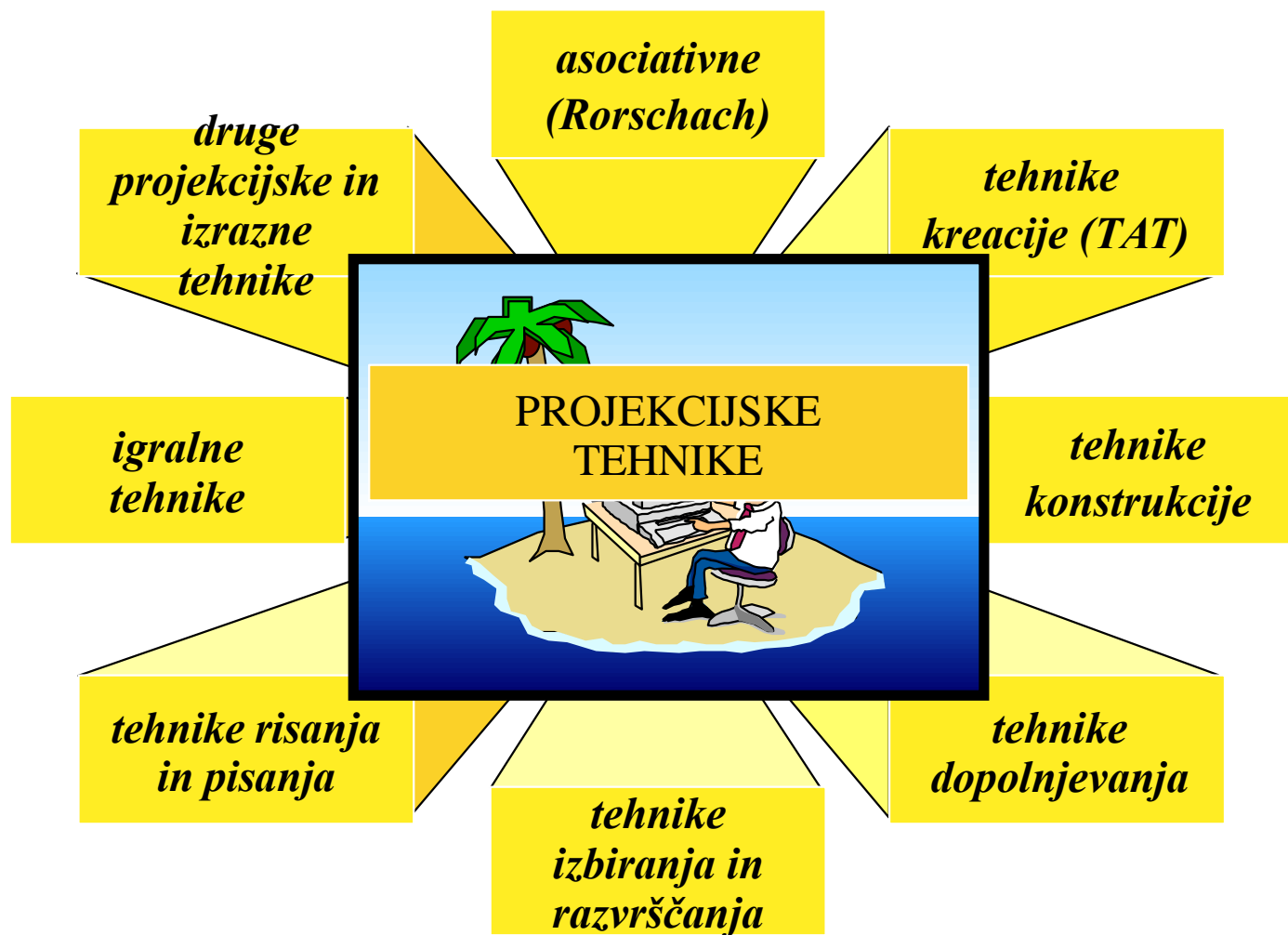

Projekcijske tehnike

- teorija projekcije
 - projekcija psihičnih vsebin
 - nestrukturirano gradivo
- Carl Gustav Jung (1875-1961)
- Hermann Rorschach (1884-1929)
- vrste projekcijskih tehnik
- uporabnost projekcijskih tehnik

Vrste projekcijskih tehnik

Uporabnost projekcijskih tehnik

- vprašljivost projekcijske hipoteze
- nezadostne merske karakteristike
 - zelo problematične veljavnost, zanesljivost, objektivnost in občutljivost
 - kaj sploh merijo?
 - ne merijo zanesljivo
 - tolmačenje je subjektivno
 - podatki so neprecizni, v glavnem kvalitativni (nominalni nivo), ni jasnih norm in kvantitativnih meril
- uporabne so kot tehnike širokega spektra
 - vir kvalitativnih informacij
 - dopolnjevanje z mersko ustrežnejšimi tehnikami

Načela in problemi ocenjevanja osebnosti

- kombinacija makroskopskih in mikroskopskih tehnik
- interaktivnost, konvergentnost, divergentnost in integracija informacij

Kombinacija širokega in ozkega spektra

- kombinacija makroskopskih in mikroskopskih tehnik
 - najprej makroskopsko (tehnike širokega spektra)
 - opazovanje
 - razgovor
 - projekcijske tehnike
 - nato mikroskopsko (tehnike ozkega spektra)
 - merske tehnike, umerjene na pojav, ki nas zanima (testi, vprašalniki, lestvice)
- Sodobna psihologija smatra, da ocenjevanje, ki bi bilo le makroskopsko, ni zadostno in pomeni strokovno napako

Psihometrična utemeljenost in merske karakteristike

- Testi in “testi”
- Kakovostne metode ocenjevanja morajo biti
 - Psihometrično utemeljene
 - To pomeni, da morajo imeti dobre merske karakteristike
 - Veljavnost, zanesljivost, objektivnost, občutljivost
 - Standardizirane
 - Uporabljati se morajo na enak način, tako da so rezultati primerljivi
 - Normirane
 - Rezultati posameznika morajo biti primerljivi z rezultati ustreznih skupin in populacij, ki jim posameznik pripada